

розпорядження райхсміністра східних окупованих територій, його листування з Е. Кохом та іншими керівниками установ РКУ. У фондах окремих генеральних комісаріатів виявлені друковані примірники нормативних актів, які видавалися Райхсміністерством внутрішніх справ та іншими відомствами Третього Райху [5; 6].

Проте найбільш важливими для розуміння тих процесів, що відбувалися на окупованих територіях, є нормативні акти, видані центральними установами РКУ. Під керівництвом юридичного відділу РКУ видавалося кілька збірників нормативно-правових актів, які направлялися безпосереднім виконавцям. До них належать Службові розпорядження Райхскомісара України, збірники нормативних актів керівників генеральних округ.

Отже, джерельна база архівних установ України містить великий масив різнопланових документів, науковий аналіз яких дозволяє реконструювати всі напрямки окупаційної політики, яка проводилася на території РКУ.

Список використаних джерел

1. Архіви окупації. 1941–1944 / Держ. ком. архівів України; Упоряд. Н.Маковська. – К.: Вид. дім “Києво–Могилянська академія”, 2006. – 872 с.: іл. (Більше не таємно; Т.1).
2. Державний архів Херсонської області. – Ф. Р–1520. – Оп. 19. – Спр. 4.
3. Там само. – Ф. Р–1942. – Оп. 1. – Спр. 58.
4. Там само. – Ф. Р–1824. – Оп. 1. – Спр. 65.
5. Державний архів Дніпропетровської області. – Ф. Р–2283. – Оп. 1. – Спр. 15.
6. Державний архів Миколаївської області. – Ф. Р–2033. – Оп. 1. – Спр. 16.

References

1. Arkhivy okupatsii. 1941–1944 / Derzh. kom. arkhiviv Ukrainy; Uporiad. N.Makovska. – K.: Vyd. dim “Kyievo – Mohylianska akademiia”, 2006. – 872 s.: il. (Bilshе ne taіemno; T.1).
2. Derzhavnyi arkhiv Khersonskoi oblasti. – F. R–1520. – Op. 19. – Spr. 4.
3. Tam samo. – F. R–1942. – Op. 1. – Spr. 58.
4. Tam samo. – F. R–1824. – Op. 1. – Spr. 65.
5. Derzhavnyi arkhiv Dnipropetrovskoi oblasti. – F. R–2283. – Op. 1. – Spr. 15.
6. Derzhavnyi arkhiv Mykolaivskoi oblasti. – F. R–2033. – Op. 1. – Spr. 16.

Goncharenko O. M., doctor of Historical Science, associate professor of the department of History and Culture of Ukraine State University “Pereiaslav–Khmelnitsky State Pedagogical University named HryhoriySkovoroda” (Ukraine, Pereiaslav–Khmelnitsky), aleksejj-goncharenko1@rambler.ru

The source base of archives in Ukraine in the context of the study peculiarities of functioning of institutions and the occupation administration Reichskommissariat“Ukraine” (1941–1944)

Author of publishing analyzes of sources of archival institutions of Ukraine as the basis of research of problems of the Nazi occupation apparatus of power in the territory Reichskommissariat “Ukraine”.

Keywords: occupational regime, occupation administration, Reichskommissariat “Ukraine”, archival sources, archive funds.

Гончаренко А. Н., доктор исторических наук, доцент кафедры истории и культуры Украины, ГВУЗ “Переяслав–Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды” (Украина, Переяслав–Хмельницкий), aleksejj-goncharenko1@rambler.ru

Источниковедческая база архивов Украины в контексте изучения особенностей функционирования органов и учреждений оккупационной администрации Рейхскомисариата“Украина”(1941–1944 гг.)

Автор публикации анализирует источники, которые находятся в архивных учреждениях Украины как основы проведения научных исследований из проблем

функционирования гитлеровского оккупационного режима на территории Рейхскомисариата “Украина”.

Ключевые слова: оккупационный режим, оккупационная администрация, Рейхскомисариат “Украина”, архивные источники, архивные фонды.

* * *

УДК 94(477)“1941/1944”

Колісник Н. І.

здобувач кафедри історії та культури України,
ДВНЗ “Переяслав–Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди”
(Україна, Переяслав–Хмельницький),
kolisnik@ukr.net

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО–ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ МІСЦЕВИХ СУДОВИХ УСТАНОВ НА ТЕРЕНАХ РАЙХСКОМІСАРИАТУ “УКРАЇНА” (1941–1944 РР.)

Досліджено особливості нормативно-правового забезпечення роботи місцевих судових установ, які функціонували на теренах, підконтрольних окупаційній адміністрації Райхскомісаріату “Україна”.

Ключові слова: нормативно-правовий акт, окупація, Райхскомісаріат “Україна”, місцеві органи влади, місцеве населення, судові установи.

Друга світова війна стала одним із найбільших воєнно-політичних конфліктів ХХ ст. Вивчення тих подій розпочалося ще в ході війни. Тогочасні дослідники вивчали як, власне, військові події, так і нову окупаційну реальність, яка постала в загарбаних областях України. Але й понині, незважаючи на існування величезної кількості досліджень, поза полем зору науковців продовжують залишатися питання повсякдення окупованих суспільств, яким, до речі, довелося стати й українському соціуму.

Актуальність теми дослідження зростає, якщо згадати, що кілька місяців тому частина України виявилася загарбаною сусідньою державою, а на окупованих теренах Криму та Донбасу вже постає абсолютно нова для цивільного населення суспільна буденність. Місцевий соціум в окупованих областях України розпочинає функціонувати в системі діаметрально протилежних, аніж раніше соціально-політичних та духовно-ментальних координат, співіснуючи або, навпаки, активно співпрацюючи з окупаційною владою чи опираючись їй. Немале місце в цьому займає судова система, покликана врегулювати соціальні відносини всередині суспільства.

Дещо схожі за змістом аналогії можемо віднайти і в реаліях “нового порядку” – саме так іменували гітлерівці адміністративну систему, запроваджену в розчленованих ними на різні зони окупації теренах України, із різноманітними формами й засобами тотальної економічної експлуатації, жорстокого фізичного терору, винищення окремих груп населення за етнічним та політичним принципом, обмеженням та позбавленням цивільного населення більшості соціально-економічних прав, формально наданих у свій час радянською владою. Найбільшим за кількістю населення та територією окупаційним адміністративним утворенням став Райхскомісаріат “Україна” (далі – РКУ), на теренах якого “новий порядок” набув типологічно цілісного виразу та незамаскованих, особливо брутальних форм.

Незважаючи на значну кількість наукових публікацій, присвячених реконструкції подій

гітлерівського окупаційного режиму, встановленого на теренах України, поза полем зору науковців продовжують залишатися питання повсякденного соціального життя окупованого суспільства, судових форм та засобів його врегулювання. Лише окремі проблеми функціонування правових відділів органів місцевого управління, цивільних та судових установ на теренах Райхскомісаріату “Україна” (далі – РКУ) розглядаються в працях В. Шайкан [1, с. 123–134; 2, с. 56–65; 3], О. Гончаренка [4, с. 78–82; 5, с. 23–267; 6, с. 105–112; 7, с. 59–64; 8, с. 181–187; 9, с. 13–16; 10, с. 36–41; 11, с. 131–133; 12, с. 141–146; 13, с. 29–33; 14, с. 99–105], М. Куницького [15, с. 104–108; 16, с. 36–40; 17, с. 299–325; 18, с. 275–309] та О. Лисенка [19, с. 56–74]. Цим порівняно невеликим обсягом напрацювань сучасних вітчизняних дослідників доводиться й обмежити аналіз історіографічного ряду проблеми.

Мета статті – провести аналіз нормативно-правової бази, на основі якої функціонували місцеві судові установи в РКУ та виявити особливості здійснення тогочасного судового процесу в контексті захисту прав цивільних осіб, які проживали на окупованих Німеччиною територіях.

Із проблемою необхідності врегулювання соціальних відносин в українському суспільстві німецька окупаційна влада зустрілася вже в перші дні загарбання України. Незважаючи на жахіття окупації, смерть, яка перетворилася в постійну загрозу чи не кожному мешканцю країни, відсутність елементарних засобів підтримання життєдіяльності, повсякденне соціальне життя продовжувалося: люди народжувалися й помирали, одружувалися й розлучалися, купували й продавали предмети власності тощо. Під впливом війни та окупації суспільство зазнавало деформаційних руйнувань та трансформацій: переважну більшість цивільного населення становили жінки, діти та престарілі особи; колишня радянська номенклатура та військовополонені, відпущені в 1941 р. із німецьких таборів, користувалися обмеженим соціально-правовим статусом, а в країні почала з’являтися нова, привілейована група населення – місцеві управлінці та працівники поліційних формувань. Досить швидко із соціального життя зникли євреї та роми, які стали жертвами тотального гітлерівського терору за етнічними принципами.

Звісно, чи не найліпшим засобом виходу з різних суперечливих ситуацій соціального життя є робота судової системи. Але саме з відновленням роботи судів у німецьких управлінців і виникали суттєві проблеми. Справа у тім, що застосувати систему нормативних актів і скалькувати судові органи Німеччини ні військові, ні цивільні управління не лише не могли, а й не мали права, адже цей рівень службової компетенції належав принаймні Райхсміністерству східних окупованих територій. Але навіть і в цьому разі правозастосування нормативних актів Німеччини в тогочасній Україні не могло відбутися, адже перед окупантами знаходилася зовсім інша країна, з іншими соціальними відносинами та джерелами права, а їх суб’єктами були люди з іншим історико-правовим і соціально-політичним досвідом, ментальністю та рівнем дотримання правопорядку.

Звісно, що першими німецькими управліннями, яким потрібно було врегулювати ці питання, стали керівники військових комендатур, яким належала вся повнота влади до моменту передачі повноважень цивільній адміністрації РКУ. Але директивні вказівки, які віддавалися з цього приводу військовими властями, мали досить загальний характер. Складається враження, що Німеччина таки не була готовою до тієї війни, в усякому разі окупаційна адміністрація як “військової зони”, так і РКУ не мали не тільки підготовлених нормативних актів, а й готових “рецептів” виходу з конкретики адміністративно-управлінської повсякденності. А нормативні акти як ті, що створювали основу суто технічних й організаційних питань роботи судових установ, так і ті, які врегулювали окремі галузі права, були вкрай необхідні.

У перших інструкціях військової адміністрації, які врегулювали роботу судових установ “для українців”, містилися лише вказівки щодо їх відновлення. До того ж містилися вони в нормативно-правових актах, на основі яких створювалась уся система місцевої допоміжної адміністрації. Інструкцій щодо порядку відновлення та забезпечення повсякденної роботи судових установ видано так і не було. Так, у інструкції “Порядок урядування” від 24 жовтня 1941 р., виданої фельдкомендатурою, яка розміщувалася в м. Тальному Черкаської області, із цього приводу зазначалося, що судові органи можна створювати лише після отримання дозволу VII відділу фельдкомендатури. Організація управління роботою органів влади мала проводитися за радянським законодавством, адже “Кожна раптова зміна призвела б до безвладдя”, – цілком раціонально зазначалося в інструкції [20, арк. 1].

Подібні за змістом нормативні акти, які вказували на необхідність часткового збереження радянських законів, видавалися й керівниками, які репрезентували цивільну адміністрацію РКУ. Особливо це стосується регіонів, переданих до службової компетенції цивільній адміністрації РКУ ще влітку 1941 р. Фактично вони установили, але не конкретизували ті ж директивні установки, що й військові [21, арк. 2]. Але, як користуватися на практиці системою радянської нормативно-правової бази та узгоджувати її з виданими німецькою стороною документами, ніхто з них так і не пояснив. До того ж в країні бракувало і фахівців, добре обізнаних із радянською юриспруденцією.

Свою ініціативність проявили органи місцевого управління, запропонувавши проекти різних нормативних актів, які мали налагодити повноцінну роботу судів, органів прокурорського нагляду тощо. Німецькі посадовці не прийняли допомоги й, очевидно, небезпідставно побоюючись посилення ролі й значення судових інституцій у житті суспільства, відмовилися від неї.

Німецькі управлінці обрали ще один шлях вирішення проблеми. Вони намагалися замінити брак нормативних актів за рахунок використання системи дореволюційного законодавства. В усякому разі суддям із цивільних справ пропонували обирати саме такий шлях при розв’язанні спорів, які виникали між місцевим населенням [22, арк. 5, 6]. А в окремих регіонах кандидати на заміщення адвокатських посад узагалі

мали складати фаховий іспит зі знання дореволюційного законодавства.

Звісно, що, не маючи більш–менш збалансованої нормативно–правової бази, тимчасові судові інституції, які з'явилися в Україні на початку встановлення окупаційного режиму, із часом були взагалі ліквідовані [23, с. 408–410]. Частину їх функцій було передано органам місцевого управління, працівники яких у відповідь на звернення цивільного населення намагалися їх розглянути. Таким чином, ні про яку одноманітність у прийнятті рішень мова йти не могла.

Справа зі створення місцевих судів та забезпечення їх роботи нормативно–правовою базою зрушила з місця лише на початку 1942 р. Своєю постановою від 15 березня 1942 р. райхскомісар доповнив нормативний акт Райхсміністерства східних окупованих територій “Про німецьку юрисдикцію в зайнятих східних областях” від 19 грудня 1941 р. У результаті було прийнято постанову “Про підсудність і судове переведення в цивільних справах місцевого населення”. У свою чергу генеральні комісари продублювали цей нормативний акт та направили його для службового використання в гебітскомісаріатах. Щоправда, генеральні комісари затягували терміни створення цих локальних нормативних актів. Так, на теренах генеральної округи “Київ” відповідний акт було видано лише 30 травня 1942 р. [22, арк. 1–13]. Але все ж у результаті в окупованій Україні було створено базу для функціонування цивільних судів (судів шліхтерів).

Одним із нормативних актів, на основі застосування якого здійснювалося судочинство у сфері сімейних правовідносин, стала постанова райхскомісара “Про тимчасові правила щодо одружень та розлучень” від 11 травня 1942 р. [22, арк. 29–33]. Цей нормативний акт визначав коло суб'єктів, які мали право вступати в шлюб, встановлював їх права та обов'язки в разі розлучення та врегульовував самі юридичні процедури здійснення цих дій.

Та усе ж сімейні правовідносини становлять важливу, але не основну частину цивільного права. Існують ще й відносини щодо власності, набуття права на спадщину тощо. Для цього шліфенам ще певний час довелося користуватися залишками радянського законодавства. І лише з 12 січня 1943 р. на теренах РКУ почали діяти “Правила для тимчасового врегулювання особистого, сімейного і спадкового права в Райхскомісаріаті України”. Цей нормативний акт складався з трьох розділів: “Особисте право”, “Сімейне право” та “Право спадкування” [23, арк. 27–36].

У травні 1942 р. в РКУ було прийнято Постанову райхскомісара “Про покарання за незначні проступки і порушення в межах Райхскомісаріату України” від 8 травня 1942 р. Постанова почала діяти з 1 червня 1942 р. і базувалася на німецькому Кримінальному кодексі, із якого для підсудності місцевого населення було виведено цілий ряд приписів [24, арк. 1–4, 43–53]. Цей нормативно–правовий акт від 15 травня 1871 р., доповнений та змінений законами, станом на 1 жовтня 1941 р. складався із загальної та особливої частин. У загальній частині визначалися поняття злочину, проступку та правопорушення. Особлива частина Кримінального кодексу деталізувала види злочинів, за

які особа підлягала відповідному покаранню [25, арк. 1–109].

Створені німецькою адміністрацією судові установи мали право розглядати справи виключно цивільного та кримінального характеру. Для розв'язання справ цивільного характеру створювались суди шліхтерів, а кримінального – шефенів. А от для розв'язання суперечок і спорів між етнічними німцями України було створено німецький суд. До німецького суду могли звертатися й представники інших національностей, якщо сума судового позову перевищувала 5000 крб. Ця судова інституція діяла на основі законодавства Німеччини, хоч і в її діяльності мали враховуватися місцеві умови.

Для керівництва практичною роботою судових установ юридичними відділами генеральних комісаріатів видавалися службові вказівки та інструкції. Так, юридичним відділом генерального комісаріату округи “Київ” 1 вересня 1942 р. було направлено документи під назвою “Загальна інструкція для шефенів Київського генерального округу” та “Циркуляр шефенам генерального округу “Київ”. Ці нормативні акти врегульовували порядок проведення судового процесу, визначали коло суб'єктів, на яких поширювалася юрисдикція суддів із кримінальних справ тощо [26, арк. 1–9].

Відповідно до нормативних установок юридичного відділу РКУ генеральні комісари також приймали відповідні нормативні акти й направляли їх для практичного використання в гебітскомісаріатах. Так, через гебітскомісаріати шліфени отримали інструкцію генерального комісара округи “Київ” від 20 лютого 1943 р. “Про розгляд шліхтером шлюбних справ”. Документ містив детальні вказівки щодо порядку розлучення подружжя, наголошував на необхідності збереження шлюбних відносин, пояснював особливості застосування тих чи інших статей окремих нормативних актів”. До цієї інструкції додавались і вказівки щодо повідомлення відділів РАЦСу про рішення у справах розлучення [27, арк. 2, 3, 4].

Отже, нормативно–правове забезпечення роботи місцевих кримінальних та цивільних судів здійснювалося окупаційною адміністрацією РКУ вкрай повільно. Фактично, ці судові установи почали працювати лише в другій половині 1942 р. До цього часу всі питання розглядалися відділами районних та міських управ, працівники яких і так були переобтяжені службовими повноваженнями та не мали відповідної фахової підготовки.

Список використаних джерел

1. Шайкан В. Стан системи судочинства на території Рейхскомісаріату “Україна” та військової зони в роки гітлерівської окупації / В.Шайкан // Сторінки воєнної історії України: 36 наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2007. – Вип.11. – 250 с.
2. Шайкан В. Німецька система судочинства та діяльність українських правових відділів у роки тимчасової гітлерівської окупації України / В.Шайкан // Безсмертя подвигу: Матеріали міжнародної науково–практичної конференції, Київ, 22 квітня 2005 р. / Київський національний університет внутрішніх справ. – К.: ВПЦ МВС України, 2006. – 311 с.
3. Шайкан Валентина. Повсякденне життя українців у роки німецької окупації. 1941–1944 / Валентина Шайкан. – Київ, 2010. – 80 с.
4. Гончаренко О. Функціонування правових відділів органів місцевого управління в системі судочинства Рейхскомісаріату

“Україна” (1941–1944 pp.) / О. Гончаренко // Часопис української історії / За ред. доктора історичних наук, професора А.П. Коцура. – Київ, 2009. – Вип. 14. – 148 с.

5. Гончаренко О. До питання про застосування окремих аспектів особистих немайнових прав місцевого населення у практиці окупаційної адміністрації Рейхскомісаріату “Україна” (1941–1944 pp.) / О. Гончаренко // Український вимір. Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. У 3 т. – Чернівці: ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2009. – Т. III. – 204 с.

6. Гончаренко О. Особливості регулювання особистих немайнових правовідносин (право інтелектуальної власності) у період нацистської окупації України (1941–1944 pp.) / О. Гончаренко // Сумська старовина: Науковий журнал з історії та культури України. – Сумський державний університет, 2008. – № XXIV. – 225 с.

7. Гончаренко О. Судова та управлінсько-розпорядча практика установ окупаційної адміністрації Рейхскомісаріату “Україна” у сфері припинення сімейних правовідносин (1941–1944 pp.) / О. Гончаренко // Часопис української історії / За ред. доктора історичних наук, професора А.П. Коцура. – Київ, 2009. – Вип. 16. – 118 с.

8. Гончаренко О. Інститут шлюбу в системі сімейного законодавства окупаційної адміністрації Рейхскомісаріату “Україна”: аналіз нормативно-правової бази (1941–1944 pp.) / О. Гончаренко // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – Вип. 22. – 308 с.

9. Гончаренко О. Повсякденне життя українського населення крізь призму документів судочинства органів цивільної адміністрації Рейхскомісаріату “Україна” (1941–1944 pp.) / О. Гончаренко // “Історія повсякденності: теорія та практика”: матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14–15 трав. 2010 р. / [Упоряд.: Лукашевич О.М., Нагайко Т.Ю.]. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 246 с.

10. Гончаренко О. Українські мирові суди в системі органів правосуддя гітлерівського окупаційного апарату влади Рейхскомісаріату “Україна”: організаційна структура, службова компетенція та основний зміст діяльності (1941–1944 pp.) / О. Гончаренко // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. – Черкаси, 2011. – Ч. II. – 151 с.

11. Гончаренко О. Інститут власності у цивільному праві періоду гітлерівської окупації України (1941–1944 pp.) / О. Гончаренко // Часопис української історії / за ред. доктора історичних наук, професора А.П. Коцура. – Київ, 2011. – Вип. 21. – 158 с.

12. Гончаренко О. Майнові правовідносини місцевого населення Рейхскомісаріату “Україна”: проблеми визначення цивільного статусу та аналіз нормативного забезпечення / О. Гончаренко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І.С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2011. – Вип. 1. – 299 с.

13. Гончаренко О. Громадянський статус місцевого населення окупованої України: аналіз нормативних заходів комендатур Вермахту та цивільної адміністрації райхскомісаріату “Україна” (1941–1944 pp.) / О. Гончаренко // Мандрівець. – 2011. – № 3. – 114 с.

14. Гончаренко О. Повсякденне життя місцевого населення Рейхскомісаріату “Україна” у контексті функціонування окупаційної системи цивільних судів (1941–1944 pp.) / О. Гончаренко // “Історія повсякденності: теорія та практика”: матеріали Всеукр. наук. конф., [м. Переяслав-Хмельницький], 5–6 жовт. 2012 р. / [упоряд.: О.М. Лукашевич, Т.Ю. Нагайко, В.В. Коцур]. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – 200 с.

15. Куницький М.П. Функціонування установ шліфенів та шефенів на теренах Рейхскомісаріату “Україна”: аналіз судової практики (1941–1944 pp.) / М. Куницький // Часопис української історії / за ред. доктора історичних наук, професора А.П. Коцура. – Київ, 2014. – Вип. 29. – 110 с.

16. Куницький М. Судові засоби захисту прав та інтересів місцевого населення Рейхскомісаріату “Україна” (1941–1944 pp.) / М. Куницький // “Мандрівець”. – Тернопіль, 2013. – № 6 (108). – 98 с.

17. Гончаренко О.М. Функціонування окупаційної адміністрації Рейхскомісаріату “Україна” управлінсько-розпорядчі та організаційно-правові аспекти (1941–1944 pp.): монографія / О.М. Гончаренко. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – 600 с.

18. Куницький М.П. Соціально-правовий статус місцевого

населення Райхскомісаріату “Україна” (1941–1944 pp.): монографія. – К.: ПП “НВЦ “Профі”, 2014. – 564 с.

19. Гончаренко О.М., Куницький М.П., Лисенко О.С. Система органів місцевого управління на території райхскомісаріату “Україна” та “військової зони”. 1941–1944 pp. / НАН України. – Ін-т історії України. – К., 2014. – 151 с.

20. Державний архів Черкаської області. – Ф. Р-2400. – Оп. 1. – Спр. 1.

21. Державний архів Рівненської області. – Ф. Р-22. – Оп. 1. – Спр. 3.

22. Державний архів Полтавської області (далі – ДАПО). – Ф. Р-8676. – Оп. 2. – Спр. 5.

23. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 3206. – Оп. 2. – Спр. 224.

24. ДАПО. – Ф. Р-8676. – Оп. 2. – Спр. 6.

25. Там само. – Ф. Р-8676. – Оп. 2. – Спр. 4.

26. Там само. – Ф. Р-2302. – Оп. 1. – Спр. 1.

27. Там само. – Ф. Р-2302. – Оп. 1. – Спр. 4.

References

1. Shaikan V. Stan systemy sudochynstva na terytorii Reikhskomisariatu “Ukraina” ta viiskovoi zony v roky hitlerivskoi okupatsii / V. Shaikan // Storinky voiennoi istorii Ukrainy: Zb. nauk. statei / NAN Ukrainy. In-t istorii Ukrainy. – K., 2007. – Vyp. 11. – 250 s.

2. Shaikan V. Nimetska systema sudochynstva ta diialnist ukrainskykh pravovykh viddiliv u roky tymchasovoi hitlerivskoi okupatsii Ukrainy / V. Shaikan // Bezsmertia podvyhu: Materialy mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii, Kyiv, 22 kvitnia 2005 r. / Kyivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. – K.: VPTs MVS Ukrainy, 2006. – 311 s.

3. Shaikan Valentyna. Povsiakdenne zhyttia ukrainsiv u roky nimetskoj okupatsii. 1941–1944 / Valentyna Shaikan. – Kyiv, 2010. – 80 s.

4. Honcharenko O. Funktsionuvannia pravovykh viddiliv orhaniv mistsevoho upravlinnia v systemi sudochynstva Reikhskomisariatu “Ukraina” (1941–1944 rr.) / O. Honcharenko // Chasopys ukrainskoi istorii / Za red. doktora istorichnykh nauk, profesora A.P. Kotsura. – Kyiv, 2009. – Vyp. 14. – 148 s.

5. Honcharenko O. Do pytannia pro zastosuvannia okremykh aspektiv osobystykh nemainovykh prav mistsevoho naselennia u praktysii okupatsiinoi administratsii Reikhskomisariatu “Ukraina” (1941–1944 rr.) / O. Honcharenko // Ukrainskyi vymir. Mizhnarodnyi zbirnyk informatsiinykh, osvitchnykh, naukovykh, metodychnykh statei i materialiv z Ukrainy ta diaspori. U 3 t. – Chernihiv: ChDPU im. T.H. Shevchenka, 2009. – T. III. – 204 s.

6. Honcharenko O. Osoblyvosti rehuliuвання osobystykh nemainovykh pravovydnosyn (pravo intelektualnoi vlasnosti) u period natsystskoi okupatsii Ukrainy (1941–1944 rr.) / O. Honcharenko // Sumska starovyna: Naukovyi zhurnal z istorii ta kultury Ukrainy. – Sumskyi derzhavnyi universytet, 2008. – № XXIV. – 225 s.

7. Honcharenko O. Sudova ta upravlinsko-rozporiadcha praktyka ustanov okupatsiinoi administratsii Reikhskomisariatu “Ukraina” u sferi pryupynennia simeinykh pravovydnosyn (1941–1944 rr.) / O. Honcharenko // Chasopys ukrainskoi istorii / Za red. doktora istorichnykh nauk, profesora A.P. Kotsura. – Kyiv, 2009. – Vyp. 16. – 118 s.

8. Honcharenko O. Instytut shliubu v systemi simeinoho zakonodavstva okupatsiinoi administratsii Reikhskomisariatu “Ukraina”: analiz normatyvno-pravovoi bazy (1941–1944 rr.) / O. Honcharenko // Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii: Zbirnyk naukovykh statei. – Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2009. – Vyp. 22. – 308 s.

9. Honcharenko O. Povsiakdenne zhyttia ukrainskoho naselennia kriz pryizmu dokumentiv sudochynstva orhaniv tsyvilnoi administratsii Raikhskomisariatu “Ukraina” (1941–1944 rr.) / O. Honcharenko // “Istoriia povsiakdennosti: teoriia ta praktyka”: materialy vseukr. nauk. konf., Pereiaslav-Khmelnytskyi, 14–15 trav. 2010 r. / [Uporiad.: Lukashevych O.M., Nahaiko T. Iu.]. – Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2010. – 246 s.

10. Honcharenko O. Ukrainski myrovi sudy v systemi orhaniv pravosuddia hitlerivskoho okupatsinoho aparatu vlady Raikhskomisariatu “Ukraina”: orhanizatsiina struktura, sluzhbova kompetentsiia ta osnovnyi zmist diialnosti (1941–1944 rr.) / O. Honcharenko // Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriia: Istoriichni nauky. – Cherkasy, 2011. – Vyp. 202. – Ch. II. – 151 s.

11. Honcharenko O. Instytut vlasnosti u tsyvilnomu pravi periodu hitlerivskoi okupatsii Ukrainy (1941–1944 rr.) / O. Honcharenko // Chasopys ukrainskoi istorii / Za red. doktora istorichnykh nauk,

profesora A.P. Kotsura. – Kyiv, 2011. – Vyp.21. – 158 s.

12. Honcharenko O. Mainovi pravovidnosyny mistsevoho naselennia Raikhskomisariatu "Ukraina": problemy vyznachennia tsyvilnoho statusu ta analiz normatyvnoho zabezpechennia / O.Honcharenko // Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya: Istorija / Za zah. red. prof. I.S.Zuliaka. – Ternopil: Vyd-vo TNPU im. V.Hnatiuka, 2011. – Vyp.1. – 299 s.

13. Honcharenko O. Hromadianskyi status mistsevoho naselennia okupovanoi Ukrainy: analiz normatyvnykh zakhodiv komendatur Vermakhtu ta tsyvilnoi administratsii raikhskomisariatu "Ukraina" (1941–1944 rr.) / O.Honcharenko // Mandrivets. – 2011. – № 3. – 114 s.

14. Honcharenko O. Povsiakdenne zhyttia mistsevoho naselennia Raikhskomisariatu "Ukraina" u konteksti funktsionuvannia okupatsiinoi systemy tsyvilnykh sudiv (1941–1944 rr.) / O.Honcharenko // "Istorija povsiakdennosti: teoriia ta praktyka": materialy vseukr. nauk. konf. [m. Pereiaslav–Khmelnitskyi], 5–6 zhovt. 2012 r. / [uporiad.: O.M. Lukashevych, T.Iu. Nahaiko, V.V. Kotsur]. – Pereiaslav–Khmelnitskyi, 2012. – 200 s.

15. Kunytskyi M.P. Funktsionuvannia ustanov shlifnivykh ta shefeniv na terenakh Raikhskomisariatu "Ukraina": analiz sudovoi praktyky (1941–1944 rr.) / M.Kunytskyi // Chasopys ukrainskoi istorii / Za red. doktora istorychnykh nauk, profesora A.P. Kotsura. – Kyiv, 2014. – Vyp.29. – 110 s.

16. Kunytskyi M. Sudovi zasoby zakhystu prav ta interesiv mistsevoho naselennia Raikhskomisariatu "Ukraina" (1941–1944 rr.) / M.Kunytskyi // "Mandrivets". – Ternopil, 2013. – № 6 (108). – 98 s.

17. Honcharenko O.M. Funktsionuvannia okupatsiinoi administratsii Raikhskomisariatu "Ukraina" upravlynsko-rozporiadchi ta orhanizatsiino-pravovi aspekty (1941–1944 rr.): monohrafiia / O.M. Honcharenko. – K.: NPU im. M.P. Drahomanova, 2011. – 600 s.

18. Kunytskyi M.P. Sotsialno-pravovi status mistsevoho naselennia Raikhskomisariatu "Ukraina" (1941–1944 rr.): monohrafiia. – K.: PP "NVTs "Profi", 2014. – 564 s.

19. Honcharenko O.M., Kunytskyi M.P., Lysenko O.Ie. Systema orhaniv mistsevoho upravlinnia na terytorii raikhskomisariatu "Ukraina" ta "viiskovoi zony". 1941–1944 rr. / NAN Ukrainy. – In-t istorii Ukrainy. – K., 2014. – 151 s.

20. Derzhavnyi arkhiv Cherkaskoi oblasti. – F. R–2400. – Op. 1. – Spr. 1.

21. Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti. – F. R–22. – Op. 1. – Spr. 3.

22. Derzhavnyi arkhiv Poltavskoi oblasti (dali – DAPO). – F. R–8676. – Op. 2. – Spr. 5.

23. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vshcheykh orhaniv vldy ta upravlinnia Ukrainy. – F. 3206. – Op. 2. – Spr. 224.

24. DAPO. – F. R–8676. – Op. 2. – Spr. 6.

25. Tam samo. – F. R–8676. – Op. 2. – Spr. 4.

26. Tam samo. – F. R–2302. – Op. 1. – Spr. 1.

27. Tam samo. – F. R–2302. – Op. 1. – Spr. 4.

Kolesnik N. I., applicants of the department of History and Culture of Ukraine State University "Pereiaslav–Khmelnitsky State Pedagogical University named Hryhorii Skovoroda" (Ukraine, Pereiaslav–Khmelnitskii), kolisnik@ukr.net

Problems of regulatory–legal support of local judicial institutions in the territory Reichskommissariat "Ukraine" (1941–1944)

In the article author explores the features of normative–legal support of the local judicial institutions that functioned on the territory controlled by the occupation administration Reichskommissariat "Ukraine".

Keywords: normative–legal act, occupation, Reichskommissariat "Ukraine", local authorities, local population, judicial institutions.

Колесник Н. И., соискатель кафедры истории и культуры Украины, ГВУЗ "Переяслав–Хмельницький государственный педагогический университет имени Григория Сковороды" (Украина, Переяслав–Хмельницький), kolisnik@ukr.net

Проблеми нормативно–правового забезпечення роботи місцевих судових установ на території Рейхскомісаріату "Україна" (1941–1944 гг.)

Рассмотрено проблему особенностей нормативно–правового обеспечения работы местных судебных учреждений на территориях, подконтрольных оккупационной администрации Рейхскомиссариата "Украина".

Ключевые слова: нормативно–правовой акт, оккупация, Райхскомиссариат "Украина", местные органы власти, местное население, судебные учреждения.

* * *

УДК 94(477)“1953/1964”:378

Лук'яненко О. В.

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри культурології, Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка (Україна, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

КУЛЬТУРНЕ ДОЗВІЛЛЯ У ПЕДАГОГІЧНИХ ІНСТИТУТАХ УРСР ДОБИ "ВІДЛИГИ" (1)

Ілюструється еволюція культурного типу дозвілля освітян педінститутів УРСР періоду десталінізації (1953–1964 рр.). Застосування методу контент-аналізу педагогічної преси дозволило простежити нарізання протистояння західному впливу на дозвілля студентів; відслідкувати співвідношення потреб молоді в організованому культурному дозвіллі та можливості вузів забезпечити молоді усім необхідним для повноцінного заповнення позаробочого часу. Відтворено образ "ідеального культурного дозвілля" майбутнього учителя на основі висвітлення найкращих зразків у газеті "Радянська освіта". Зроблена оцінка загальних характеристик дозвілля студента–освітянина.

Ключові слова: повсякдення, студенти, культурне дозвілля, вища педагогічна школа, десталінізація.

Освітяни вищої педагогічної школи через специфіку власної діяльності ніколи не мали проблем зі змістовим наповненням дозвіллевої сфери свого повсякдення. Для аналізу вільного часу нами була обрана концепція дозвіллевих типів У. Алеманна, Р. Вейдера, К. Кармела та ін. У поданій розвідці пропонуємо поглянути на те, як за часів "відлиги" висвітлювалося культурне дозвілля освітян та їхня творчість у години дозвілля. Періодична преса завжди була ідеологічною зброєю в руках всюдисущої партії. Профільні ж видання (у нашому випадку – газета "Радянська освіта") намагалися "ліпити" справжнього громадянина (тут – справжнього учителя) чи не з більшим гартом.

Зробимо декілька ремарок. Перша: періодика 1953–1964 рр. не подає повної картини культурного дозвілля у педінститутах, а лише встановлює маркери, на які мала б орієнтуватися педагогічна громадськість УРСР. Друга: вибірка "зразкових" вишів формувалася виключно силами кожного окремого вишу і бажанням самореклами на сторінках республіканського видання. Загальною рисою усього періоду було те, що студенти залишалися обласних центрів рушійною культурною силою. Принаймні у 1963 р. у Кременецькому ДПІ було обмаль місць для проведення культурного дозвілля громадськості. Тому саме студенти були одночасно й організаторами громадського дозвілля, й споживачами культурного продукту. У згаданому виші такими "рушійми культури" на початку 1960-х були кращій на Тернопільщині інститутський хор та ансамбль хародничого факультету "Кременчанка" [1]. Дозвілля характеризується свободою вибору. Проте у стінах педагогічних навчальних закладів воно набуває чіткого виховного вектора, приправленого ароматом контролю та примусу. Здебільшого вибір форми проведення культурного дозвілля освітянами проходив відповідно до їхніх умінь, навичок та уподобань. Проте часто виші долучалися до процесу свідомого вибору. Так, у Ніжинському педінституті студентам–першокурсникам в середині 1950-х давали анкети з естетичного виховання. Згідно з відповідями майбутніх освітян їм формували дозвіллевий план, записуючи у численні секції та гуртки. Таким чином було "зорганізоване"